

Ty się nie boisz – powiedział do mnie

Magda Vášáryová

Rok 1989 zapisze się w historii jako rok zmiany. Tak jak lata 1968, 1948, czy 1918.

I ta zmiana rozpoczęła się, podobnie jak każda inna, o wiele wcześniej, nie w Listopadzie '89, lecz nawet przed 1989 rokiem.

W okresie normalizacji i w latach osiemdziesiątych byłam aktorką na Nowej Scenie Słowackiego Teatru Narodowego. Teatr to specyficzna przestrzeń. Miejsce jakby stworzone do obserwacji opinii publicznej. Widzowie siedzą w ciemności. Nie nawiązują komunikacji między sobą, tylko patrząc w jedną stronę, koncentrują się na oświetlonej scenie i aktorach. Aktorach, którzy stają się manipulatorami ich emocji. Do zaciemnionej przestrzeni widowni wolność zaczęła przenikać już w latach 1986-1987. Wnosiły ją kobiety. To one jako pierwsze w anonimowej gromadzie widzów coraz głośniejszemu reagowały śmiechem na te najslabsze aluzje, które nie musiały nawet zawierać podtekstów politycznych. Bardzo często ich zachowanie ostrym szeptem strofowali mężowie lub osoby towarzyszące: „Bądź ciszej, nie śmieć się tak głośno... dlaczego bijesz brawo...”. Mężczyźni obawiali się jeszcze o swoją pozycję, zwłaszcza jeśli w grę wchodziły stanowiska kierownicze i lukratywne wycieczki zakładowe, czy instytucjonalne.

Kiedy w 1988 roku na przedstawienie do naszego teatru przyszedł Alexander Dubček¹, jego błyszcząca siwizną głowa dobrze była widoczna dla wszystkich widzów – i właśnie kobiety ciągle na niego spoglądały i powtarzały szeptem jego nazwisko, a po przedstawieniu otoczyły go kołem. Kiedy pojawił się za kulisami, wszyscy zgromadziliśmy się wokół niego. Wciąż był dla nas symbolem niedokończonych zmian z 1968 roku, które tkwiły w nas głęboko jak krzywda, która na zawsze powyrzywiła nasze losy.

W listopadzie 1989 roku, tuż na początku strajku w teatrze Milan Kňažko zwrócił się do mnie z prośbą, bym na planowanym na Placu SNP wiecu przeczytała apel do współobywateli. „Zwracałem się już do kilku osób, ale jeszcze się boją. Ty się nie boisz” – powiedział. Jeszcze po dwudziestu latach dobrze pamiętam siłę tego przeżycia. W gęstym śniegu i ostrym wietrze, do marnego mikrofonu czytałam przy migotliwym świetle lamp krótki tekst. Bałam się, oczywiście, że się bałam, ale ten strach już nie był nowy. Wyrzucili mnie już przecież z uniwersytetu w 1970 roku, na rok zakazano mi wykonywania zawodu w 1983 roku. W 1989 roku podpisałam apel socjologów, w liście do prezydenta Husáka protestowałam przeciwko uwięzieniu mojego byłego wykładowcy, profesora M. Kusého i J.

¹ Alexander Dubček (1921-1992) – działacz polityczny, w latach 1968-1969 I Sekretarz KC Komunistycznej Partii Czechosłowacji, autor reform w partii i państwie zwanych Praską Wiosną, po interwencji wojsk Układu Warszawskiego wykluczony z partii, od 1989 roku w Forum Obywatelskim.

Čarnogurskiego, a razem z moim mężem Milanem Lasicą podpisałam także następne protesty i apele. Dobrze pamiętam to nieodparte uczucie zagrożenia, jakie nas ogarnęło, kiedy z radia Wolna Europa w ciszy naszego mieszkania usłyszeliśmy swoje nazwiska. Ale, jak się to zwykle mówi: „kości zostały rzucone”. W listopadzie i grudniu 1989 roku jeździłam z Emilem Horváthem, Marianem Zednikovičem oraz innymi kolegami i studentami po całej Słowacji. Przeżyliśmy wspaniałe spotkania z robotnikami w miastach: Trenčín, Dubnica, Nové Mesto nad Váhom, Žilina, Ilava, Brezno, Podbrezova, Žiar nad Hronom, Bańska Szczawnica...

Zwykle wracaliśmy nocą, by zdążyć jeszcze na ostatnie momenty dyskusji w teatrze Studio S. Tam zostawaliśmy do późnej nocy, zmarznięci, przemoczeni, ale szczęśliwi. W międzyczasie nasze mamy nam gotowały, prały, prasowały i pilnowały naszych małych dzieci, abyśmy my mogli poświęcać się działalności rewolucyjnej.

15 stycznia 1990 roku zdecydowałam się zmienić swoje dotychczasowe życie i przyjąłam propozycję prezydenta Vaclava Havla, zgadzając się pełnić misję ambasadorki wolnej Czechosłowacji. Dalsza historia jest już znana.

PS. Mocno chcę wierzyć, iż kobiety, które miały odwagę jawnie śmiać się już przed listopadem 1989 roku, w międzyczasie wychowały pokolenie swoich dzieci i zaszczepiły im pragnienie wolności.

Tłumaczyła **Bogumiła Suwara**

Magda Vášáryová – aktorka, dyplomatką, polityczką, ukończyła studia filozoficzne. Od 1970 aktorka wielu teatrów, m.in. Teatru Divadlo na Korze, Nowej Sceny, Teatru Narodowego, w latach 1989-1992 ambasadorka Czechosłowacji w Austrii i w latach 2000-2005 Słowacji w Polsce. Założyła i kierowała Słowackim Instytutem Polityki Zagranicznej (SFPA).